

קמה ע"א

[א] גמ' משקה הבא לאוכל לאו אוכל הוא - גירסת הגאונים אוכל הוא. עי' רשב"א, וכ"כ הרי"ף ע"ש.

אור אליהו

אם מותר לגרר בצפורן, שהיא חדה, כל שכן שמותר לגרר בגב סכין, שאינה חדה כל כך. ועיין הערה 148.

[א] בגמ': "אמר רבי ירמיה, כתנאי, המחליק בענבים לא הוכשר, רבי יהודה אומר

רבי יהודה, טיט שעל גבי בגדו מכסכו מבפנים ואין מכסכו בחוץ. ומגררו בצפורן ובסכין". הרי שמבואר שבבגד מותר גם בסכין. וכן כתב הטור (שם): "ואדוני אבי ז"ל התיר שניהם. טיט שעל בגדו מכסכו בפנים. כיצד, לוקח הבגד בפנים ומשפשו זה בזה, אבל לא בחוץ דדמי לליבון שמתלבן בכך, ומגרדו בצפורן או בסכין". וכתב הב"י מה הטעם שהוסיף הטור גם סכין: "ומשמע לרבינו דלאו דוקא בצפורן, שהוא הדין בסכין דשרי, אלא דאורחא דמילתא נקט, שאין דרך לגרר הבגד אלא בצפורן". ולפי זה יוצא שסכין הוא לא יותר קל מצפורן אלא זה מצד הרגילות. ואם כן גם בחודה של הסכין יהיה מותר, ולא רק בגב הסכין, וכמו שממשיך שם הב"י: "ולפי זה אפשר, דאפילו בחודה של סכין נמי שרי, דצפורן מעשה חודה של סכין קא עביד". וכן קצת משמע מהרא"ש והטור שכתבו "בסכין" בסתמא ולא כתב "גב סכין". ואע"פ שהב"י כתב לגבי היתר חודה של סכין בדרך אפשר, המגן אברהם (שם יד) פסק כן בודאי. ומדברי רבינו בביאורו על השו"ע (שם סעיף ח) משמע שהרא"ש והטור התירו רק בגב הסכין. וז"ל: "ופירשו הרא"ש והטור אפילו בצפורן וכל שכן בגב סכין". ולכן כתב רבינו "וכל שכן", שזה שייך לומר רק לגבי "גב הסכין" כנ"ל, אבל על חודה של סכין לא שייך לומר ו"כל שכן". ועיין הערה הבאה.

והנה הרי"ף (נח ע"ב) והרמב"ם (כב, יז) הזכירו לגבי בגד רק צפורן, וכלשון הברייתא. ולכן השו"ע (שם, ז) נמשך אחריהם והזכיר גם כן רק צפורן. אמנם זה ע"ש.

אין הכרח לומר שהרי"ף והרמב"ם חולקים על הרא"ש, רק שנקטו את לשון הברייתא כדרכם. והנה הב"ח בהגהותיו על הרא"ש (אות ו) כתב שצריך להגיה בדברי הרא"ש ולומר: "ומגררו בצפורן, אבל לא בסכין". אמנם כאמור לעיל, רבינו יעקב בטור, כתב כמו שלפנינו ברא"ש "בצפורן או בסכין" וכן כתב רבינו יעקב גם בקיצור פסקי הרא"ש: "ומגררו בצפורן ובסכין". 148. הנה לגבי מנעל מבואר בברייתא בסוגיא כאן: "טיט שעל גבי מנעלו מגררו בגב סכין", אבל לקמן בע"ב מבואר שם בברייתא אחרת שאסור: "אמר ליה ההוא סבא, סמי דידך מקמי הא דתני רבי חייא, אין מגרין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן". וכך נפסק להלכה בשו"ע (שם ח), והוסיף הרמ"א בסוגריים שהאיסור הוא בין בגב הסכין ובין בצפורן: "אין מגרין (בסכין או בצפורן) מנעל, בין חדש בין ישן, מפני שקולף העור והוי ממחק". והנה בכל הסוגיא לגבי מנעל הוזכר רק גב הסכין, לכן על מה שכתב הרמ"א "בסכין" כתב רבינו בביאורו: "גמ' שם", ועל מה שכתב הרמ"א "או בצפורן" כתב רבינו: "או בצפורן - וכן משמע שם, ושעל בגדו מגררו בצפורן ופירשו הרא"ש והטור אפילו בצפורן וכל שכן בגב סכין, וכיון דכאן אפילו גב סכין אסור כל שכן צפורן". ועיין בספר בני ציון על שו"ע (אור"ח חלק ה עמ' מב-מג) שהאריך בדין זה של גרירת הטיט מבגד ומנעל, והביא את דברי רבינו בביאורו לשו"ע והקשה עליהם ונשאר בצ"ע בדין זה ע"ש.

אור אליהו

והכא במשקה הבא לאיבוד קמפילגי, מר סבר משקה הוא, ומר סבר לאו משקה הוא. ולפי גירסא זו פירוש דברי רב פפא כך הוא¹⁵³: לכולי עלמא משקה הבא לאוכל אוכל הוא, אלא שזה באופן שהמשקה הבא לאוכל נשאר בו, אבל כאן שאינו נשאר בו, אלא הולך המשקה לאיבוד על ידי האש ששורפו, סובר רבי יהודה שלא נחשב כאוכל אלא כמשקה ולכן מכשיר. ות"ק סובר שאף על פי שהולך בסופו של דבר לאיבוד, מכל מקום מטרתו היא לצורך האוכל, ליפות את הפת, לכן דינו כשאר משקה הבא לתוך האוכל שדינו כאוכל ולא כמשקה, ולכן אינו מכשיר¹⁵⁴.

סבר לאו משקה הוא. כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'¹⁴⁹. ולפי גירסא זו פירוש דברי רב פפא כך הוא, שלכולי עלמא משקה הבא לאוכל לאו אוכל הוא, אלא הוא משקה, ולכן לרבי יהודה הוכשר לקבל טומאה, ואילו ת"ק סובר, שכיון שמלכתחילה נסחט על דעת זה שילך לאיבוד על ידי האש ששורפתו, לא נחשב כמשקה שמכשיר לטומאה¹⁵⁰. ולגירסא זו יוצא שדברי רב פפא הם לא אליבא דהלכתא¹⁵¹, שכן להלכה קי"ל כדעת שמואל שמותר לסחוט לתוך אוכל, כיון שמשקה הבא לאוכל אוכל הוא¹⁵². אמנם גירסת הגאונים היא: "אמר רב פפא, דכולי עלמא משקה הבא לאוכל הוא,

149. העמדת רבי ירמיה, שנחלקו ת"ק ורבי יהודה בדברי שמואל.

152. כן הוא לדעת רוב הראשונים, אכן דעת רבינו חננאל (קמה ע"א) שקי"ל להלכה כרבי יוחנן, וממילא אסור לסחוט לתוך אוכל, וכתב הרא"ש בתשובה (כב, א): "הנה ידעת, כי פלוגתא דרבוותא היא, רבינו חננאל פסק הלכה כרבי יוחנן, דשלקת למימיהן חייב, ואומר כי רבי יוחנן פליג אהא דשמואל, ורב אלפס פסק כשמואל, ומי יכניס ראשו בין ההרים. והמחמיר תבא עליו ברכה". והביא דבריו להלכה במ"ב (שב, יז): "ועיין לקמיה בס"ז בהג"ה דרבינו חננאל אוסר בזה, אך רוב הפוסקים חולקים עליו, ולכך סתם השו"ע להקל מצד הדין, ומכל מקום המחמיר תבא עליו ברכה, כמו שכתוב בתשובת הרא"ש".

153. הנה תוס' (סס) כתבו: "דכולי עלמא משקה הבא לאוכל לאו אוכל הוא - לא מצינו למימר דכולי עלמא אוכל הוא, דאם כן מאי טעמא דמאן דאמר הוכשר". ונראה שזו כוונת הרשב"א במה שכתב על גירסת רש"י: "ופשטא דמילתא לכאורה ודאי הכין אזלא שפיר". אמנם הראשונים (כולל הרשב"א) ביארו את הגמ' לפי גירסא זו כמבואר בסמוך, ועיין הערה הבאה.

154. כך ביאר הרשב"א את גירסת הגאונים. וכעין

149. כך גרס רש"י, וכן מבואר שגרסו תוס' (ד"ה דכולי עלמא).

150. על פי רש"י (ד"ה הכי גרסינו).

151. כן כתב הרמב"ן: "אבל רש"י ז"ל הגיה, דכולי עלמא משקה הבא לאוכל לאו אוכל הוא, ולא אתיא אליבא דהלכתא, דקי"ל אוכל הוא כרב ושמואל". וכ"כ הר"ן: "זו היא [גרסתו] של רש"י ז"ל, ואי הכי לא אתיא אליבא דהלכתא דקי"ל כרב יהודה אליבא דשמואל דסבירא ליה דאוכל הבא לאוכל כאוכל הוא". וכן מבואר ברשב"א שאחר שהביא את גירסת הגאונים וביאר את הגמ' לגירסתם כתב: "והשתא לא אתיא הא דרב פפא דלא כהלכתא". והריב"ש (קכא) כתב שמטעם זה נטו אחר גירסת הגאונים: "ורש"י גריס: לאו אוכל הוא. ואתיא דרב פפא דלא כהלכתא, דהא קי"ל כרב ושמואל, דאוכל הוא. ולכן הסכימו האחרונים ז"ל, שגרסת הגאונים ז"ל עקר". אמנם בריטב"א מבואר שגם לגירסת רש"י לא נדחו דברי שמואל, וממילא גירסא זו לא סותרת את מה שאנו פוסקים כשמואל: "ומיהו אף לפרש"י ז"ל אין לדחות דברי שמואל דסברי כולהו אמוראי דלעיל כותיה, ורבא אליביה דידיה, שאף רב פפא לא אמר כן אלא בדרך דחייה, וזה פשוט". והיינו שגם רב פפא יכול לסבור כשמואל, אלא שדחה את

קמו ע"א

[א] גמרא בעו מיני' מרב ששת מהו למיברזו - ר"ל במקום שנקב אסור אם ברומח מותר. טור.

אור אליהו

אסור, האם כשעושה את הנקב ברומח יהיה מותר, שכן אז עושה את הנקב גדול יותר, ושוא נחשב שמתכוון לעיין יפה ולא לפתח ומותר. ועל זה השיב רב ששת, שגם באופן זה אסור, כיוון שגם כשעושה את הנקב גדול על ידי רומח, מתכוון לעשות פתח, שכן אם היה מתכוון לעיין יפה בלבד, היה לו לפתוח את מגופת החבית לגמרי.

וכך מבואר שפירש הטור (שיר) את האיבעיא בגמ': "מותר להתיז ראש המגופה בסייף, דלאו לפתח מכויין כיון שמסיר ראשה כולו, אבל לנוקבה בצדה, אפילו ברומח שעושה נקב גדול ואינו דומה לפתח אסור, דודאי לפתח מכויין, כיון שאינו מסיר ראשה". והיינו ממה שכתב הטור: "אפילו ברומח", מבואר שברומח יש צד להקל יותר מאשר סתם נקב, ומבואר מזה שכן פירש הטור את האיבעיא ששאלו מרב ששת, היינו האם צד הקולא שיש ברומח גורם שיהיה מותר או לא. ועיין הערה 158.

ועיין רשב"א שביאר את הגירסא על פי הגאונים כנ"ל, וגם נקט כגירסא זו: "וגירסת הגאונים ז"ל נכונה מזו". וכן כתב הר"ף (ס ע"ב-סא ע"א) עיין שם שכתב: "גם ר' ירמיה בקש להעמידה כתנאי ולא עמדה, אלא לדברי הכל משקה הבא לאוכל אוכל הוא, ומכל אלו נלמוד שהלכה כרב ושמואל" 155.

[א] בגמרא: "בעו מיניה מרב ששת, מהו למיברזו חביתא בכורטיא בשבתא, לפיתחא קמיכוין ואסיר, או דילמא לעיין יפה קמיכוין ושרי. אמר להו, לפיתחא קא מכויין ואסיר. מיתבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר, מביא אדם חבית של יין ומתיז ראשה בסייף. התם ודאי לעיין יפה קמיכוין, הכא אם איתא דלעיין יפה קמיכוין לפתוחי מיפתח". רצה לומר, שזה היה פשוט שסתם נקב שעושים בחבית מן הצד 156, שעושהו עגול ויפה - הוא אסור, שכן ודאי מתכוון לעשות לה פתח. אמנם שאלו מרב ששת במקום 157 שנקב

זה פירשו הרמב"ן הר"ן והרישב"א והריב"ש (שם ע"ש).

155. ואולי אפשר להוסיף סברא לגירסת הגאונים, שכיון שרבי ירמיה בא להקשות על דברי שמואל, שדבריו הם לא אליבא דכולי עלמא, מסתבר שרב פפא, שבא לדחות את דברי רבי ירמיה, סובר שדברי שמואל הם כן אליבא דכולי עלמא, ואם כן על כרחך שצריך לגרוס: "דכולי עלמא משקה הבא לאוכל אוכל הוא".

156. מה שאין כן בנקב שעושים מלמעלה שהוא מותר כמו שכתב הטור: "והני מילי בצדה, אבל למעלה מותר לנוקבה, דלאו לפתח מכויין, שאין דרך לעשות פתח למעלה מפני עפר וצרורות שיפלו בה, אבל בצדה אסור דלפתח מכויין כדפרישית".

157. כלומר מן הצד כנ"ל.

158. כתב השו"ע (שיר, ו): "מותר להתיז ראש החבית בסייף דלאו לפתח מכויין, כיון שמסיר ראשה, אבל לנקבה בצדה, בין של חבית בין של מגופה, אסור אפילו ברומח שעושה נקב גדול, ואינו דומה לפתח, דכיון דהוי מצדה ודאי לפתח מכויין". וכתב רבינו בכיאוורו שם: "אפילו ברומח - שם, ומפרש הטור דהאיבעיא קאי אצדה במקום שאסור נקב, וכן משמע מפירש"י שם, דקיל מנקב בעלמא וזה שכתב אפילו כו". מה שכתב רבינו שכן משמע מרש"י היינו מה שכתב רש"י: "לעיין יפה - להרחיב מוצא היין בנקב גדול, מדלא נקיב ליה כדרך הנוקבין נקב עגול ויפה". והיינו שבאופן זה יש צד קולא מסתם נקב שרגילים לעשות.